

ੴ

ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ

ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ, 2003 ਐਡੀਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਮੇਛ

ਕਨਵੀਨਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕੇਂਦਰ

ਯੂ ਕੇ

'ਵਰਲਡ ਮੁਸਲਿਮ ਸਿੱਖ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ' ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ

90-A, The Broadway,

Southall, Middlesex,

London, U K.

Phone: 07951.499551

Price: 5 Pound UK.

ਕੀਮਤ: 100 ਰੁਪਏ

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਭੋਭ ਦੀ ਰੂਹ

ਵਸੀਅਤਨਾਮਾ

ਸੂਰਜ ਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ

ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਹੈ

ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ

ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੱਚ

ਸੰਘਰਸ਼, ਸਲਾਖਾਂ ਤੇ ਸੰਜਣੀ

000 000 000 000 000 000 000 000 000 000 000

ਤਰਤੀਬ

ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਬਾਰੇ/ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ	5
ਇਕ ਬਾਤ/ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਰਾਣਾ'	8
ਕੁਝ ਕਰਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ/ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ	11
ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤੇਰੀ ਸੰਗੀਨ	13
ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ	14
ਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ	16
ਕਲਮ ਇਹ ਜੰਗ ਲੜੇਗੀ	19
ਕਿਉਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤੁਲਦੇ ਹੋ	21
ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੜਦਾ ਹਾਂ	23
1947 ਦੀ ਗੱਲ	25
ਦੋ ਗੱਲਾਂ	27
'ਉਠੋ ਉਠੋ ਨੌਜਵਾਨੋ'	28
ਨਹੀਂ ਜਬਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਿਣਾ ਏ	29
ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਅਸੀਂ	31
ਬਾਰ ਪਰਾਏ	32
ਬੇਦਾਵਾ ਪੜਵਾ ਆਈਏ	34
ਯਥਾਰਥਵਾਦ	35
ਗੰਗੂ ਤੋਂ ਗਾਧੀ ਤਕ	36
ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਸੁਲਾ ਦੀ ਸੋਜ	38
ਨੀਹ ਪੱਥਰ	39
ਬੜਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਹੈ.....	41
ਇਕ ਪ੍ਰੀਤ ਕਥਾ ਦਾ ਅੰਤ	43

ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ	45
ਫ਼ਜ਼ਲ	48
ਅੰਤਰ	49
ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ	51
ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ	53
ਕੋਮ ਦਿਉ ਵਾਰਸੋ	54
ਛੱਬੀ ਜਨਵਰੀ ਤੇ ਸਿੱਖ	55
ਜੇਗ ਹਿੰਦ-ਪੰਜਾਬ	57
ਹਕੀਕਤ	61
1849 ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਸੂਰਜ (ਸਿੱਖ ਰਾਜ) ਦੇ ਨਾਂ	64

+++++

ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਬਾਰੇ

ਮੁੱਲਾਂ ਕੇ ਗਰ ਹੈ ਹਿੰਦ ਮੈਂ ਸਜਦੇ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ,
ਨਾਦਾ ਯੇ ਸਮਝਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਹੈ ਆਜ਼ਾਦ ।

ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਗਲ ਇਕਬਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਿਅਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਜੋ ਕਦੇ ਇਕਬਾਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਿੰਦ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅੱਜ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁੱਕਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕਬਾਲ ਸਾਹਿਬ ਇਸਲਾਮੀ ਕਵੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਫੁੱਟੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਛੱਡ ਕੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਲਈ ਹੀ ਲਿਖਿਆ। ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਚੁੰਢੀ ਵੀ ਵੱਢੀ ਤਾਂ ਇਕਬਾਲ ਸਾਹਿਬ 'ਹਾਅ' ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਮਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਇਸਲਾਮ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕਬਾਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੱਲਾ ਨਾਲ ਵੀ ਡਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਇਕਬਾਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਘਾਲਣਾ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਲਮ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਬਹੁੱਤਾ ਚਿਰ ਤਾਂ ਉਹ 'ਪਿਆਰ' ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਾ ਨਿਕਲ ਸਕੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮਿੱਤਰ' ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਾਝੀਵਾਲਤਾ ਤਾਂ ਭੁੱਲੀ ਸੋ ਭੁੱਲੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਕਿਉਂ

¹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ-ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਰੁਮਾਸ

² ਸੋਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੇ

ਫੜੀ ਸੀ? ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਆਰੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਬੇਚੈਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਰਹੰਦ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਸੁਣ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਯਾਦ ਰਿਹਾ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪਣੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਕਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀਵਾਡੇ ਦੇ ਕੋਡਿਆਂ ਦੀ ਚੋਂਡ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਹੋਈ, ਭਾਵੇਂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੇ ਪੈਰ ਛਲਦੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਈਸਾ ਦੀ ਸਲੀਬ ਤਾਂ ਕੰਬਦੀ ਲਗੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਚੋਰਾਹਿਆਂ ਵਿਚ ਦਾੜੀ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੀਸ ਲਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਚੌਂਕ ਘੁੰਮਦੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ।

ਹਾਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਾਝੀਵਾਲਤਾ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੀ ਤੇਫ਼ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਭਾਲਦੇ ਨੇ ਪਰ ਕੋਮੀ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਗਲ ਕਰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਦਿੱਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਏ ਤੇ ਕੌਮ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਧੌਕਿਆਂ ਦੀ ਗਲ ਕਰਨੀ ਉਹ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਸਮਝਦੇ ਨੇ (ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨੇ) ਉਹ ਇਹ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਕਿ 'ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ' ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਜਿੱਤ ਕੇ ਹਾਰਿਆ ਉਹ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ, ਪਰ 1947 ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਕਲਮ ਰਖ ਕੇ ਕਹਿ ਸਕਣ ਕਿ ਇਹ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਕਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦਾੜੀ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਏ। ਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੇ 'ਸ਼ਕਤੀ'³ ਮੰਗੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ ਉਸਦਾ ਵੇਗ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਹੋਵੇਗਾ?

ਪਿਛਲੇ ਸਤਾਈ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ ਗਈ ਉਹਦੇ ਤੇ ਕਈ ਅਲਹਿਦਾ 2 ਵਾਦਾਂ ਦੇ ਠੱਪੇ ਜੜੇ ਗਏ ਪਰ ਸਭ ਮਿਲਾ ਜੁਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਸਕਵਾਦ ਦਾ ਧੁੰਗ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਜਦੋਂ ਅਤਿਅੰਤ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਣ ਤਿਲਾਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਰੱਖੀ।

'ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਉਹੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਕਬਾਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੋਹਿਆ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਕੋਮੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦੀ ਗਲ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਠੱਪੇ ਦਾ ਖੋਫ਼ ਲਾਹ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਤਹਾਸਿਕ ਸੱਚ ਨੂੰ ਅਜ ਦੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਕੌਮ ਲਈ ਸੁਨਹਿਰੀ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਤਾਘ ਕੀਤੀ

³ ਸੁਖਪਾਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਹਸਰਤ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀਵਾਦ

ਗਈ ਹੈ। ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਮੁੜ ਲੜਨ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਾਂ "ਉਹ ਝੁਲਦਾ ਜੋ ਸਾਡਾ ਕੇਸਰੀ।"

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਫਲ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਵਹਿਣ, ਲੈਅ ਜਾਂ ਡਿਫਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਹੋਂਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਥਾਪਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਲੇਖਕ ਘੱਟ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੋਵੇ ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਲੇਖਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਗਲ ਔਖੀ ਹੀ ਲੱਭਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਲੈਨਿਨਵਾਦੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਅਗਰ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਸਕੀ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੋਚਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। (ਇਹ ਗੱਲ ਅਲਹਿਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ) ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲੇਖਕ ਰੋਹ ਭਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਲਈ ਡਿਫਰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਅਗਰ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ੌਂਕ ਰਖਦਾ ਸਾਂ, ਜਾਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਜਨਮ ਜਾਤ ਕਵੀ ਸਾਂ, ਬਸ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਇਕ ਗਲ ਘੁੰਮਦੀ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਸ਼ਦਦ ਭਰੀ ਨੀਤੀ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਾਰਣ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਈ।

ਜਬੈ ਤਣ ਲਾਗੈ,

ਤਬੈ ਹੋਸ ਜਾਗੈ।

ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ,

3646, 23 ਡੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਇਕ ਬਾਤ

ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਉਹ 29 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਖੌਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਨਾਮ ਹਿੰਦੂ ਸਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਜੰਗ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਕੇ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰ ਲਾਈਨ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਅਗਵਾ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਜਾ ਉਤਰਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸ. ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਸ. ਤੇਜਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਅਣਦੱਸੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹਨ। ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਲੰਮੀ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਬਾਰੇ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ—

ਜੰਗ ਹਿੰਦ-ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੋਸੀ,

ਸਾਥੋਂ ਖੁੱਸੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਨੇਂ।

ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜੰਗ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋਈ,

ਜਦ ਤੱਕ ਜਿਤਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹਾਰੀਆਂ ਨੇਂ। (ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ)

ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ "ਸਾਚੀ ਸਾਖੀ" ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਗੰਗੂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੂਠੇ ਸੱਚੇ ਲਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਚਾ ਕੇ ਅੰਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਫੂਰੀ ਮਾਰਨੀ ਹੀ ਮਾਰਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਜ਼ਬਾ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਫੁੱਟ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ—

ਇਹ ਗਾਧੀ, ਹਿ ਨਹਿਰੂ

ਜਾ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਧੀ ਏ।

ਗੰਗੂ ਹੀ ਗੰਗੂ ਨੇਂ,

ਹੋਰ ਇਥੇ ਕੀ ਏ। (ਗੰਗੂ ਤੋਂ ਗਾਧੀ ਤੱਕ)

ਇਸੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ "ਗੰਗੂ ਦੀ ਰੂਹ" ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਧੀਨ ਹੀ 1971 ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਬਸੀ

ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਸਮੇਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਿਫਲਿਟ ਮਾਰੇ ਸਨ।

ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਹਿੰਦੂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਚੁਲਮਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਮ ਗਠਜੋੜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। 31 ਮਈ 1980 ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਤੇ 'ਸਿੱਖ ਸੋਫਿਸਟੀਕੇਟਸ ਫੋਰਮ' ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਪਹਿਲੀ 'ਸਿੱਖ ਸਟੇਜ' ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਇਮਾਮ ਸਈਅਦ ਅਬਦੁੱਲਾ ਬੁਖਾਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਮ' ਸਾਂਝ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਫੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ:

ਸਰਹੰਦਾਂ ਤੇ ਲੜ ਰਹੇ
ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਰਸੇ
ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਤੇ
ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋ।
ਗੰਗੂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦਾ

ਹੁਕਮ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹੋ
ਉਸ ਪਾਸੇ ਫੁਲਦਾ ਖੂਨ
ਕੀ ਗ਼ੀਰਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਹੈ?
ਅੰਦਰ ਤੁਹਾਡੇ ਡਿਰਦਾ
ਕਿਉਂ ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨ ਹੈ?

(ਗੰਗੂ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਤਕ)

ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ:

ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਸਾਡੀ ਵੈਰੀ ਹੈ
ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਰੋਲਦੀ ਆਈ ਹੈ
ਅੱਜ ਹੱਕਾਂ ਖਾਤਰ ਸੁਟ ਦਿੱਲੀ
ਅਸਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾਈ ਹੈ।

(ਨਹੀਂ ਜਬਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਿਣਾ ਹੈ)

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਮੈਂ ਉਹ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਿਹਾ
ਜੋ ਸਾਡੇ ਜਿਊਟ ਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ
ਲੜਾਈ ਉਸ ਦੇਰ ਵਿਚ

ਹੁਣ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ

ਜਦ ਮੇਤ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ

ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੀ ਲੜੇਗੀ। (ਸੀ' ਤਾਂ ਲੜਦਾ ਹਾਂ)

ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਜਨਮ ਜਾਤ ਕਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਘਰ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਲਈ ਜੂਝਣ ਵਾਲਾ ਸਿਪਾਹੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਜਬਰ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜਕਦੇ ਬੋਲ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਬਣ ਗਏ। ਉਹ ਕਲਮ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਲੜਿਆ:

ਕਲਮ ਤਲਵਾਰ ਵਾਂਗ ਸਫਿਆਂ ਤੇ

ਜਦ ਵੀ ਵਾਰ ਕਰੇਗੀ

ਇਹਦੇ ਹਰ ਵਾਰ ਨਾਲ

ਕਈ ਜਾਬਰਾਂ ਦੀ ਧੋਣ ਝੜੇਗੀ। (ਕਲਮ ਇਹ ਜੰਗ ਲੜੇਗੀ)

ਹਬਲੀ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ' ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ "ਰੰਗ ਦੀ ਰੂਹ" ਅਤੇ 'ਵਸੀਅਤਨਾਮਾ' ਛਪੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਚਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਚਬਾ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਅਤੇ ਛਪਦਿਆਂ ਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗ ਗਈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਬਲੀ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ:

ਬਾਪੂ ਅੱਜ ਲੜਨ ਦਾ ਨਿਸਚਾ,

ਤੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਮੁੜ ਕੀਤੇ,

ਤੇਰੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੈਬੋਂ ਮੰਗਣ ਦਾ,

ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਸਲਾ ਕੀਤੇ। (ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ)

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਰਾਣਾ,

ਐਕਟਿੰਗ ਮੁੱਖ ਪੰਚ, ਦਲ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕੋਮਾਂਤਰੀ।

ਕੁਝ ਕਰਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ

1947 ਦੀ ਵੰਡ ਪਿਛੋਂ ਹਰੀਪੁਰ ਹਜ਼ਾਰਾ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਛੱਡ ਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਆ ਕੇ ਟਿਕੇ ਸ. ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਮਾਪੇ ਅਜਕਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਹਨ ਅਤੇ ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਜਿਹਲ ਵਿਚ। ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਜੁਝਾਰੂ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕੋਮੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ ਫੋਰੂਮਾਨ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਰਦਾਸੇ ਸੋਧ ਕੇ ਕਮਰ-ਕਸੇ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਮੁਝ ਕਦੇ ਪਿਛਾਹ ਮੁਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਜੰਗ ਤਾਵੇਂ ਕਲਮ ਦੀ ਸੀ, ਤਾਵੇਂ ਤਲਵਾਰ ਦੀ, ਦੌਰਾ ਵਿਚ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ ਤੇ ਮਾਅਰਕੇ ਮਾਰੇ ਹਨ।

ਦਿਸੰਬਰ 1971 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਡੇਰਾ ਬੰਸੀ ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੁਹੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਮਾਰੇ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਸ਼ਹੀਦ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਫੋਰੂਮਾਨ ਅਮਰ ਰਹੇ' ਦੇ ਨਾਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ, ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ।

ਸੰਨ 1975 ਦੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚੋਂ ਬਿਨਾਂ "ਕਾਰਣ ਦਸੇਂ ਨੋਟਿਸ" ਦਿਤੇ, ਠੱਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਬੁਡੈਲ ਜੇਹਲ ਵਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ "ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ" ਉਪਰ ਤਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

6 ਅਗਸਤ 1978 ਨੂੰ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਸ. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਤੋਂ ਅਜ ਤਕ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਕੋਮਾਤਰੀ ਆਗੂ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ:

ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

ਮੁੱਖ ਮੰਚ, ਦਲ ਖਾਲਸਾ (ਕੋਮਾਤਰੀ)

ਖਾਲਸਈ ਪੰਜਾਬ
 ਦੇ
 ਕੋਮੀ ਕਵੀ
 ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ
 ਦੇ
 ਨਾ

ਕੋ ਕਾਹੂੰ ਕਓ ਰਾਜ ਨ ਦੇਹਿੰ ।
 ਜੋ ਲੇਹਿੰ ਨਿਜ ਬਲ ਸੇ ਲੇਹਿੰ ॥

ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਤੇਰੀ ਸੰਗੀਨ

ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਵੇਖੋ
 ਤੇ ਧਾਰ ਖੰਜਰ ਦੀ ਅਜਮਾਓ
 ਜੋ ਲਿਖਿਐ ਹਰ ਪਰਤ ਉਤੇ
 ਮਿਟਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਮਿਟਾਓ....

ਹੈ ਲਿਖਿਆ ਹਰ ਪਰਤ ਉਤੇ
 ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੌਮ ਦਾ ਮੇਰੀ
 ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਸਕੇ ਜੋ ਚੀਰ
 ਉਹ ਸੰਗੀਨ ਨਹੀਂ ਤੇਰੀ

+++++

ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ

ਜਦੋਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰਕਸ਼ 'ਚੋਂ'
ਪੰਜ ਤੀਰ ਤੋਂ ਦਿਤੀ
ਤਾਂ ਸੁਣਿਐਂ ਚਾਲਮਾਂ ਤੋਂ ਯੁੱਧ
ਬੰਦੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜਿਤੀ

ਤੇਰੇ ਤਰਕਸ਼ ਦੇ ਪੰਜ ਤੀਰਾਂ ਨੇ
ਉੱਤਲੀ ਹੋਠ ਕੀਤੀ ਸੀ
ਤੇਰੇ ਹਰ ਤੀਰ ਨੇ ਤੋਪਾਂ ਦੀ
ਸੁਣਿਐਂ ਗਰਜ ਸੀਤੀ ਸੀ

ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਤੀਰ ਤਰਕਸ਼ 'ਚੋਂ' ਤੇਰੀ
ਮੁਝ ਮੰਗਣ ਆਏ ਹਾਂ
ਤੇਰੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਰੂਪ
ਬਿਨ ਸੰਗਣ ਹੀ ਆਏ ਹਾਂ

ਤੇਰੀ ਅੱਜ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ
ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਹੈ ਆਰੀ
ਇਸੇ ਲਈ ਕੌਮ ਤੇਰੀ ਤੇ ਬਣੀ
ਅੱਜ ਭੀੜ ਹੈ ਚਾਰੀ

ਬਾਪੂ ਅੱਜ ਲੜਨ ਦਾ ਨਿਸਚਾ
ਤੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਮੁਝ ਕੀਤੀ
ਤੇਰੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮੰਗਣ ਦਾ
ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਸਲਾ ਕੀਤੀ

ਤੇਰੇ ਤਰਕਸ਼ ਦੇ ਤੀਰਾ ਨਾਲ
ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਿੱਠ ਵਿੱਠ ਮਾਰਾਗੇ
ਤੇ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕੇ ਸਿਰਾ ਨੂੰ
ਸਿਰਾ ਦੇ ਅਸੀਂ ਮੁੱਲ ਉਤਾਰਾਗੇ

ਤੇਰੇ ਤੀਰਾ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਹਵਾ ਦਾ
ਅਸੀਂ ਰੁੱਖ ਮੋੜਾਗੇ
ਜਿਹਨਾ ਸੰਗਲਾ 'ਚ ਜੱਕੜਿਐ ਕੌਮ ਨੂੰ
ਉਹ ਸੰਗਲ ਤੋੜਾਗੇ

ਤੇਰੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਬਾਵੇਂ
ਝੁਲਦੇ ਨੇ ਝੰਡੇ ਅੱਜ ਜਿਹੜੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਹਵਾਗੇ
ਸਮੁੰਦਰਾ ਵਿੱਚ ਹੋਹੜਾਗੇ

ਤੇਰੇ ਚੁਕਮਾ ਦਾ ਇੱਥੇ
ਫੇਰ ਵੇਖੀ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ
ਤੇ ਤੇਰੀ ਲਹੂ 'ਚ ਲਿਖੜੀ
ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ ਤਾਜ ਹੋਵੇਗਾ ।

+++++

ਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਰਸੇ ਸੁਣੇ
ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਾਬੀਓ ਸੁਣੇ
ਇਕ ਅਰਜ਼ ਨਿਮਾਣੀ ਸੁਣੇ
ਯੋਧਿਆ ਦੀ ਕੌਮ ਇਹ
ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੀ ਕੌਮ ਇਹ
ਹੋ ਬੰਨੀ ਨਿਤਾਣੀ ਸੁਣੇ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਕਤ ਦੇ ਵਹਿਣ ਮੇਭੇ
ਮੂੰਹ ਜਾਬਰਾਂ ਦੇ ਤੋਭੇ ਸਨ ।
ਜੋ ਸੱਚ ਤੋਂ ਵੀ ਸੱਚੇ ਸਨ
ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜੋ ਨੱਚੇ ਸਨ ।

ਜੋ ਆਰਿਆ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ
ਨੀਹਾਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਏ ।
ਬੰਦ ਬੰਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਟਾਏ ਸਨ,
ਤੰਨ ਆਰਿਆ ਨਾਲ ਚਿਰਾਏ ਸਨ ।

ਜਾਬਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਰ ਵਿਚ,
ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ
ਇੰਝ ਜੰਗ ਇਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ,
ਪਰ ਕੌਮ ਇਹ ਪਲਦੀ ਰਹੀ ।

ਜੁਝਦਿਆਂ ਲੜਦਿਆਂ,
 ਚਰਖੀਆਂ ਤੇ ਚਕ੍ਰਦਿਆਂ,
 ਸਰਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਕਰ ਲਈ,
 ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਵਰ ਲਈ
 ਇੰਝ ਬਾਗ਼ੀਓਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣੇ,
 ਫਿਰ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ।
 ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਲੜਦੇ ਰਹੇ,
 ਨਹੀਂ ਤੇਫ਼ ਕਦੇ ਤਿਆਗੀ ਅਸੀਂ

ਪਰ ਅੱਜ ਕੀ ਹੈ ਹੋ ਗਿਆ
 ਕਿਉਂ ਪੰਥ ਸਾਰਾ ਸੋ ਗਿਆ
 ਸਾਡੀ ਤੇਫ਼ ਨੂੰ ਕਿਸ ਫਸਿਆ
 ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਲਿਆ
 ਜਾਂ ਰੱਤ ਪਾਈ ਹੋ ਗਿਆ
 ਜਾਂ ਰੱਤ ਸਾਡਾ ਪੀ ਲਿਆ

ਜੁਝਦ ਤੋਂ ਅੱਜ ਹਾਂ ਡਰ ਰਹੇ
 ਬਿਨ੍ਹ ਮੌਤ ਤਾਰੀਓਂ ਮਰ ਰਹੇ
 ਹਾਕਮ ਅਸੀਂ ਨਾ ਬਣ ਸਕੇ
 ਬਾਗ਼ੀ ਵੀ ਅੱਜ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ
 ਨਾ ਲੜ ਸਕੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਦੇ ਨਾਲ
 ਨਾ ਚੁਲ੍ਹਾਮ ਨੂੰ ਚੀ ਸਹਿ ਸਕੇ
 ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਆ ਗਈ
 ਨੌਰੋ ਦੀ ਸਫ਼ ਜਿਹੀ ਛਾ ਗਈ

ਫਿਰ ਦੂਰੋਂ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਚੋਂ
 ਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਈ ਨਜ਼ਰ
 ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ
 ਫਿਰ ਉਪਰ ਦੇੜਾਈ ਨਜ਼ਰ
 ਉਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲੈ
 ਮੁਝ ਤੁਰ ਪਏ ਉਹ ਲੜਨ ਨੂੰ
 ਇਕ ਖੇਡ ਨੇ ਉਹ ਸਮਝਦੇ
 ਹੁਣ ਫਾਂਸੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨੂੰ

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਰਸੋਂ ਸੁਣੋ
 ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਾਥੀਓਂ ਸੁਣੋ
 ਇਕ ਅਰਜ਼ ਨਿਮਾਣੀ ਸੁਣੋ
 ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਕੌਮ ਇਹ
 ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੀ ਕੌਮ ਇਹ
 ਹੋ ਬੰਨੀ ਨਿਤਾਈ ਸੁਣੋ ।

+++++

ਕਲਮ ਇਹ ਜੰਗ ਲੜੇਗੀ

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪਾਕਿ ਹੈ ਇਸਦਾ
ਕਲਮ ਇਹ ਜੰਗ ਲੜੇਗੀ
ਭਰੋਸਾ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਰੱਖ ਕੇ
ਹੱਕ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਖੜੇਗੀ

ਵਕਤ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ
ਅਜ ਇਸ ਕਲਮ ਨੇ ਕੀਤਾ,
ਅਨੇਕ ਫਨੀਅਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ
ਤਾਹੀਉਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਪੀਤਾ ।

ਵਕਤ ਤੇ ਫਾਲਿਬ ਨੇ ਬੰਦੇ
ਸੁਣਿਐ ਬਹੁਤ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ
ਜ਼ਹਿਰ ਹੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਕਟਾਏ
ਕਲਮ ਇਹ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੀਲੇ ।

ਕਲਮ ਤਲਵਾਰ ਵਾਂਗ ਸਫਿਆਂ ਤੇ
ਜਦ ਵੀ ਵਾਰ ਕਰੇਗੀ,
ਇਹਦੇ ਹਰ ਵਾਰ ਨਾਲ
ਕਈ ਜਾਬਰਾਂ ਦੀ ਧੋੜ ਝੜੇਗੀ ।

ਕਲਮ ਇਹ ਜਾਬਰਾਂ ਤੋਂ
 ਕੌਮ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਿਲਵਾਏਗੀ,
 ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ
 ਸਿਰ ਇਹ ਲਾਹਵੇਗੀ ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
 ਠਾਂਹ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਹਭੇਗੀ,
 ਜੇ ਸੀਸ ਲਹਿ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾਂ
 ਤਲੀ ਤੇ ਰਖ ਕੇ ਲਭੇਗੀ ।

+++++

ਕਿਉਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤੁਲਦੇ ਹੋ

ਐ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤੋ

ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਘਸਿਆਰੇ ਨਹੀਂ,

ਸਰਦਾਰ ਹੋ

ਬਗ਼ਾਵਤ ਜਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ

ਤੁਹਾਡੀ ਫਿਤਰਤ 'ਚ ਹੈ

ਇਹ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲਦੇ ਹੋ?

ਕੇਸਾ ਤੇ ਦਾਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ

ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ,

ਤੁਹਾਡੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ

ਜਮਰੋਦ ਤੇ ਤਿੱਬਤ ਤਕ

ਝੁਲੇ ਨੇ,

ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਜ ਕੀ ਹੋਇਐ

ਕਿਉਂ ਮਿਟੀ 'ਚ ਭੁੱਲਦੇ ਹੋ?

ਤੁਹਾਡੇ ਭਰੂ ਨੇ ਤਾਂ

ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਸੀ ਗਰੀਬਾ ਨਾਲ,

ਤੇ ਕੁਚਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਉਹਨੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਸੀ,

ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਨੇ

ਸੁਟਿਐ ਲੋਟ੍ਹੇ ਕੁਚਲੇ ਸਨ,

ਪਰ ਯਾਜ ਕਿਉਂ ਤੁਸੀਂ

ਲੋਟ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪਿਰੀਂ ਭੁੱਲਦੇ ਹੋ?

ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ
 ਮੁੱਲ ਪੈਦਾ ਆਇਐ
 ਮੁੱਢੋਂ ਕਦੀਮੋਂ ਹੀ,
 ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਤਾਰਦੇ
 ਮਿਟੀਆਂ ਹਕੂਮਤਾਂ,
 ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਕਿਉਂ ਇੰਝ ਫਿਰਦੇ ਹੋ
 ਜਿਓਂ ਹੋਲੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਹੋ?

ਪਛਾਣੋ ਆਪੇ ਨੂੰ
 ਤੇ ਫਲ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਅਜ ਕਹੇ
 "ਕਹੋ ਫਿਰ ਜਾਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਜਾਣ,
 ਆਡਾਂ ਨਾ ਲਾਣ
 ਅਸੀਂ ਔਤਾਂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਹਾਂ
 ਕਿਉਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤੁਲਦੇ ਹੋ ।"

+++++

ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੜਦਾ ਹਾਂ

ਹਮਸਫਰੋ

ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ਾਇਰ ਜਾਂ ਕਵੀ ਨਹੀਂ,

ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਿਖਣਾ

ਹੈ ਸੁਗਲ ਮੇਰਾ ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੜਦਾ ਹਾਂ

ਦੁਰ ਕਰਨ ਲਈ,

ਸੂਰਜ ਦੇ ਦਰ ਤੇ

ਛਾਇਆ ਹਨੇਰਾ ।

ਇਕ ਅਰਸੇ ਤੋਂ

ਜੰਗ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ,

ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਝਾਅ

ਚੋਪਾਸੀ ਛਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਲੜਨ ਦੀ ਜਾਚ

ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਤੋਂ

ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ,

ਕਲਮ, ਬੋਲ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ

ਲੜਾਈ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ

ਧਾਰ ਕਲਮ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰ ਤਕ

ਅਤਿਅੰਤ ਤਿੱਖੀ ਹੈ!

ਮੈਂ ਉਹ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਿਹਾ
 ਜੋ ਸਾਡੇ ਜਿਊਣ ਤੇ ਮਰਨ ਦਾ
 ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ,
 ਲੜਾਈ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿਚ
 ਹੁਣ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ
 ਜਦ ਮੌਤ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜਕੇ
 ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੀ ਲੜੇਗੀ ।

+++++

1947 ਦੀ ਗੱਲ

ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਸਾਂ

ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਘੋਰਾ ਘੱਤ ਕੇ ਸਾਰੇ,

ਸੁਣਾਓ ਕਿੰਝ ਸੀ ਹੋਇਆ

ਬਣੇ ਸਨ ਕੋਟ ਹਤਿਆਰੇ ।

ਮਾਂ, ਪਿਓ, ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਭਾਈ,

ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਿਨ੍ਹੇ ਮਾਰੇ ।

ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ

ਦਸੋ ਸੀ ਕੀ ਬੀਤੀ?

ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਣੀਆਂ

ਜਾਂ ਸੀ ਖੁਦਕਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ।

ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਐ ਮੈਂ

ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਬਾਰੇ,

ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਨ ਆਪ ਹੀ ਮਾਰੇ ।

ਤੇਰਾ ਜੀਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੇ

ਠੰਦੀ ਦੀ ਭੋਟ ਕੀਤੇ ਸਨ,

ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥੀਂ

ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸੀਤੇ ਸਨ ।

ਬਾਪੂ ਜੀ ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲੇ

ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬੱਸ ਕਰ

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ

ਜਿਹੜੇ ਜਿਉਂਦੇ ਗਏ ਨੇ ਮਰ ।

ਨਹੀਂ ਅਫਸੋਸ ਸੀ ਹੋਣਾ,

ਨਹੀਂ ਬੀਤੇ ਤੇ ਸੀ ਹੋਣਾ,

ਜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਘਰ ਆਪਣੇ
 ਕੰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਘਰ ਵਸਾ ਲੈਂਦੇ ।
 ਆਪਣੇ ਖੰਡਰਾਂ ਤੇ
 ਕੰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਘਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ।

ਤੂੰ ਪੁਛਿਐ ਕਾਤਲਾਂ ਬਾਰੇ
 ਨਾ ਲੈਂਦੇ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ,
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਸੂਰਜ
 ਅੱਜ ਚੌਰਾਂ ਤੇ ਮੱਧਦਾ ਹੈ ।

+++++

ਦੋ ਗੱਲਾਂ

ਇਕ ਸੋਚ ਸੋਚੀ ਏ
ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਲੀਤਾ ਏ
ਹੁਣ ਘਰ ਬਣਾਣ ਦਾ

ਇਕ ਨਿਸਚਾ ਕੀਤਾ ਏ,
ਇਕ ਤਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਏ
ਹੁਣ ਸਿਰ ਕਟਵਾਣ ਦਾ ।

++

ਅਸੀਂ ਉਠ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ
ਦਬਾਏ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ,
ਜੁਝਣ ਲਈ ਠਿਕਲੇ ਹਾਂ
ਮਿਟਾਏ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

+++++

'ਉਠੋ ਓਏ ਨੌਜਵਾਨੋ'

ਉਠੋ ਉਏ ਨੌਜਵਾਨੋ
 ਬਬਰਾਂ ਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨੋ
 ਚੁੱਕੋ ਬੰਦੂਕ ਚੁੱਕੋ
 ਘੋੜੇ ਤੇ ਹਥ ਰਖੋ
 ਗੋਲੀ ਜ਼ਰਾ ਚਲਾਵੋ
 ਸਿਰ ਗੰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਲਾਵੋ ।
 ਗ਼ਲਬਾ ਹੀ ਕੌਮ ਉਤੇ
 ਸੁਹੀਏ ਸਰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ
 ਮੁੱਲ ਵੱਟਣਾ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ
 ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ੰਦਾਰੀਆਂ ਦਾ
 ਘਰ ਵਿਚ ਬੇ-ਘਰ ਹੋਈ
 ਇਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵਸਾ ਲਓ
 ਪੰਥ ਨੂੰ ਚਬਾਣ ਖਾਤਰ
 ਹੋਮਲੈਂਡ ਅਜ ਬਣਾ ਲਓ
 ਉਠੋ ਓਏ ਨੌਜਵਾਨੋ
 ਬਬਰਾਂ ਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨੋ ।

+++++

ਨਹੀਂ ਜਬਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਿਣਾ ਏ

ਐ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤੇ
 ਤੇਗ ਦੇ ਧਨੀ ਸੂਰੇ
 ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਡੇ
 ਮੁਤ ਹੋਣਗੇ ਕਦੇ ਪੂਰੇ ।
 ਦਿਨ ਬੀਤੇ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤੇ
 ਸਦੀ ਵੀ ਹੈ ਬੀਤ ਚੁਕੀ,
 ਪਰ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਬੰਦੀ
 ਚਾਲੇ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕੀ ।

ਲੜਦੇ ਵੀ ਰਹੇ, ਜੁੱਤੇ ਵੀ ਆਸੀ
 ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ,
 ਗੈਰ ਤੇ ਗਿਲਾ ਦੱਸ ਕੀ ਕਰਨਾ
 ਜਦ ਆਪਣਿਆਂ ਹੀ ਹੱਤ ਪੀਤਾ ।

ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਜਦ ਆਸਾਂ ਹੱਕ ਲਿਆ
 ਹਿੱਸੇ ਵੰਡੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ,
 ਆਗੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਤੁਰ ਸਨ
 ਰਹੀਆਂ ਛਾਇਦੇ ਵਿਚ ਕੇਮਾਂ ਸੋਈ ।

ਕੁਝ ਆਗੂ ਸਾਡੇ ਵਿਕ ਸਨ ਗਏ
 ਕੁਝ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਸਨ ਬਹੁਤ ਦੂਰ,
 ਕਿਸੇ ਸੁਲਝੇ ਆਗੂ ਦੇ ਬਾਝੋਂ
 ਸਾਡੇ ਸਾਪਨੇ ਹੋਏ ਚੂਰ ਚੂਰ ।

ਸਦੀ ਇਕ ਚੋਬਾਈ ਹੋਰ ਬੀਤੀ
ਬਦਤਰ ਕੁਝ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਹੋਈ,
ਚਿੰਮਤ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸਿੰਘ ਦੀ
ਤੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਇਹ ਕੋਮ ਮੋਈ ।

ਬਾਪੂ ਬਚਿਆ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੀ ਦਸ
ਕਿਸ ਅੰਗੇ ਝੋਲੀ ਜਾ ਅੰਡੀਏ,
ਜਾਂ ਮੁਝ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁਝ ਪਈਏ
ਤਲਵਾਰ ਮਿਆਨੋਂ ਮੁਝ ਕੱਢੀਏ ।

ਬਾਪੂ ਮਰਨਾ ਕਬੂਲ ਸਾਨੂੰ
ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੁਟੇ ਜਾਂਦੇ
ਝੰਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਗੱਡਣੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪੁਟੇ ਜਾਂਦੇ ।

ਇਹ ਦਿਲੀ ਸਾਡੀ ਵੰਗੀ ਹੈ
ਸਾਨੂੰ ਅਜ ਤਕ ਹੋਲਦੀ ਆਈ ਹੈ,
ਅੱਜ ਹੱਕਾਂ ਖਾਤਰ ਸੁਣ 'ਦਿਲੀ'
ਅਸਾਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾਈ ਹੈ ।

ਹੱਕ ਆਪਣਾ ਲੈ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਏ
ਡੱਕੇ ਦੀ ਚੋਟ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਏ,
ਜੂਝਣ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਜੋ ਲਿਖੀ
ਨਹੀਂ ਜਬਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਹਿਣਾ ਏ ।

+++++

ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਅਸੀਂ

ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ
 ਸਾਡੀ ਫਿਤਰਤ ਨਹੀਂ
 ਉਹ ਹੋਰ ਹੀ ਚੰਨ
 ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਨ ਦੀ
 ਝਲਕ ਪੈਂਦੇ ਹੀ
 ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੋਟੇ ਲੈ ਕੇ
 ਦੋੜਦੇ ਨੇ,
 ਤੇ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਨੇ
 ਕਿਸੇ ਮਿਹਰ ਦੀ।

ਪਰ

ਅਸੀਂ ਉਹ ਧੁਰੇ ਹਾਂ
 ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ
 ਕਦੇ ਹਿੱਲੇ ਨਹੀਂ
 ਕਿਸੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ
 ਉਹ ਗੋੜੇ ਕੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ।

+++++

ਬਾਰ ਪਰਾਏ

ਮੰਨੁ ਸਾਡੀ ਦਾਤਰੀ
ਅਸੀਂ ਮੰਨੁ ਦੇ ਸੋਏ
ਜਿਓਂ ਜਿਓਂ ਮੰਨੁ ਵਢਦਾ
ਅਸੀਂ ਦੁਣੇ ਚੋਣੇ ਚੋਏ
ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਡੁਲਿਆ
ਵੀਰਾ ਮੋਰਿਆ ਦਾ ਖੂਨ
ਹੋਇਆ ਮੇਰੀ ਕੋਮ ਵਿੱਚ
ਪੈਦਾ ਇਕ ਜਨੂੰਨ
ਫੇਰ ਜਨੂੰਨੀ ਬੰਦਿਆ
ਲਿਤੇ ਬਦਲੇ ਆਣ
ਠਿੱਵੀਆਂ ਧੋਣਾ ਆਕਰੀਆ
ਜਾਂ ਲੱਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਮਸਾਣ
ਮੁੱਲ ਸਿਰਾ ਦੇ ਪੈ ਗਏ
ਪਰ ਖਤਮ ਸਕੇ ਨਾ ਹੋ
ਇਕ ਸੀਸ ਦੇ ਫਿਰਦਿਆ
ਉੱਠ ਪੈਂਦੇ ਕਈ ਸੌ
ਪਈ ਨਵਾਬੀ ਥਾਲ ਵਿੱਚ
ਅਸੀਂ ਹੋਲੀ ਠੁੱਡਾ ਮਾਰ
ਸ਼ਹਿਨਸਾਹੀ ਦਾ ਹੱਕ ਤਾਂ
ਦਿੱਤਾ ਨੀਲੇ ਦੇ ਅਸਵਾਰ
ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਵਿੱਚ
ਅਸੀਂ ਦਿਤੇ ਤਖੱਤ ਠੁਕਰਾ
ਅੱਜ ਪਰ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨੇ
ਕਈ ਦਿਤੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾ

ਅੱਜ ਲੀਡਰ ਮੇਰੀ ਕੋਮ ਦੇ
 ਹੋਏ ਦਿਲੀ ਦੇ ਦਲਾਲ
 ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫੌਲੀਏ
 ਅਸੀਂ ਕੋਮ ਦਾ ਮੰਦਾ ਹਾਲ
 ਪੁੱਤਾ ਤੇਰਿਆ ਦੇ ਲਹੂ ਦਾ
 ਕਈ ਵੇਰਾ ਮੁੱਲ ਪਿਆ
 ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਪੁੰਡਰੀ ਵਿੱਚ ਇਹ
 ਨੋਟਾ ਨਾਲ ਤੁੱਲ ਗਿਆ
 ਤੂੰ ਤੇਰਾ ਜੋ ਦਿੱਤੀ ਕੋਮ ਨੂੰ
 ਅੱਜ ਗਈ ਜੰਗਾਲੀ ਉਹ
 ਆਨੰਦਪੁਰ ਪਈ ਬੰਦੂਕ ਵੀ
 ਗਈ ਲੰਮੀ ਨੀਂਦੇ ਸਉਂ

ਸੁਦ ਐ ਤਖਤਾ ਵਾਲਿਆ
 ਅਸੀਂ ਸਹਿ ਨਾ ਸਕੀਏ ਹੋਰ
 'ਬਾਰ ਪਛਾਏ' ਮਾਲਕਾ
 ਅਸੀਂ ਬਹਿ ਨਾ ਸਕੀਏ ਹੋਰ
 'ਕੋਊ ਕਿਸੀ ਕੇ ਰਾਜ ਨਾ ਦੇ ਹੈ
 ਜੋ ਲੇ ਹੈ ਨਿਜ ਬਲ ਸੇ ਲੇ ਹੈ'
 ਬਲ ਬੰਦੂਕ ਆਨੰਦਪੁਰੀ
 ਤੂੰ ਭੋਲ ਸਾਡੀ ਵਿੱਚ ਪਾ
 ਅਸੀਂ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਕੋਮ ਦੀ
 ਅੱਜ ਦੇਈਏ ਫੇਰ ਗੰਢਾ

ਬੇਦਾਵਾ ਪੜਵਾ ਆਈਏ

ਦੋਸਤੋ ਸਾਥ ਦਿਓ

ਦੂਰ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦਰਦਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਸਾਗਰ ਤਰਦੇ ਹਾਂ
ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, 'ਕੋਮ ਅੱਜ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ'
ਜੇ ਛੱਟਾ ਖੂਨ ਦਾ ਦੇ ਕੇ ਇਹਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਜਗਾਇਆ ਨਾ
ਲਹੂ ਦੀ ਲਾਲੀ ਸੰਗ ਅਸਾਂ ਕੋਮ ਦਾ ਜੇ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਨਾ
ਤਾਂ ਇੰਤਹਾਸ ਦੇ ਪੰਥਿਆਂ ਨੇ

ਸਾਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ
ਤੇ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗੀ ਕਾਲਖ ਨੂੰ
ਕਿਸੇ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ

ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਕਤ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਣ ਕੇ ਪੁੱਛੇਗਾ
ਕਿੱਥੇ ਵੇਚ ਆਏ ਹੋ

ਬੰਦੇ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ
ਫੁਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ 'ਦੇ ਧਾਰੇ' ਨੂੰ
ਬੂਰੇ 'ਚ ਖੜੀ ਮਾਈ ਭਾਗੋ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਣ ਵੰਗਾਰੇਗੀ
ਬੇਦਾਵਾ ਮੁੜ ਦੇ ਆਏ ਹੋ
ਤੁਸੀਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ
ਦੋਸਤੋ ਸਾਥ ਦਿਓ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮਿਟਾ ਆਈਏ
ਸਭਗਾਓ 'ਚ ਟੁੱਟੇ ਪੁੱਲ ਨੂੰ ਜੁੜਵਾ ਆਈਏ
ਚਲੋ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸਰ ਚਲੀਏ
ਬੇਦਾਵਾ ਪੜਵਾ ਆਈਏ

+++++

ਯਥਾਰਥਵਾਦ

ਕਲ ਰਾਤ ਦੀ ਗਲ ਹੈ
 ਮੈਂ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ
 ਸੜਕ ਤੇ
 ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ
 ਨੇੜੇ ਹੋ ਹੋ
 ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ
 ਜਾਂ ਰਹੇ ਸਨ
 ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ
 ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ
 ਪਰਸਨਲ ਗਲ ਹੋਵੇ
 ਫਿਰ ਦੇਖਿਆ
 ਇਕ ਦੋ ਕਦਮ
 ਕੁਝ ਡਗਮਗਾਏ
 ਮੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਧੀ
 ਮੈਂ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ
 ਦੇਖਿਆ
 ਇਹ 'ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ' ਨੌਜਵਾਨ ਸਨ
 ਮੈਂ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ
 'ਸਮਾਜਵਾਦ' ਸਬੰਧੀ
 'ਯਥਾਰਥਵਾਦੀਆਂ' ਕੋਲੋਂ
 ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ
 'ਕਲ ਅਠੰਨੀ ਮੈਂ ਖਰਚੀ ਸੀ
 ਇਕ ਗੋਲੀ ਤੂੰ ਖਾਧੀ, ਇਕ ਮੈਂ,
 ਅਜ ਤੇਰੀ ਵਾਭੀ ਏ ।

+++++

ਗੰਗੂ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਤਕ

ਸਰਹੰਦਾ ਤੇ ਲੜ ਰਹੇ
 ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਰਸੇ
 ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵਾਰਸਾ ਤੇ
 ਫੌਲੀ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋ ।
 ਗੰਗੂ ਦੇ ਵਾਰਸਾ ਦਾ
 ਹੁਕਮ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ।
 ਉਸ ਪਾਸੇ ਡੁਲਦਾ ਖੂਨ
 ਕੀ ਫ਼ੀਰਾ ਦਾ ਖੂਨ ਹੈ ?
 ਅੰਦਰ ਤੁਹਾਡੇ ਫਿਰਦਾ
 ਕਿਉਂ ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨ ਹੈ ?
 ਜਹਾਂਗੀਰ ਵੇਲੇ
 ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਹੈ ਸੀ ।
 ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵੇਲੇ
 ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਹੈ ਸੀ ।
 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਲਈ
 ਸੀ ਕਿਸ ਧਾਹ ਮਾਰੀ ?
 ਨਈਂ ਖਾ ਛਾਨੀ ਖਾ ਨੂੰ
 ਕੀ ਸੀ ਲਾਚਾਰੀ ?
 ਕਿੰਝ ਭੁੱਲੇ ਹੋ ਅਹਿਸਾਨ
 ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੇ
 ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ
 ਸਮਸ਼ੀਰ ਦੇ ?

ਇਹ ਰਾਜੇ ਪਹਾੜੀ
 ਕੁਲਾਮੀ ਦੇ ਬੰਧੇਲ ।
 ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾਲ
 ਸਾਡਾ ਹੈ ਕੀ ਮੇਲ?
 ਡੋਡਰਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਚੁੱਲ ਗਈ ਕੁੰਦਾਰੀ?
 ਕੁੰਦਾਰਾ ਨਾਲ
 ਦਸੋ ਸਾਡੀ ਕੀ ਖ਼ਾਹੀ?
 ਇਹ ਗਾਧੀ, ਇਹ ਨਹਿਰੂ
 ਜਾਂ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਪੀ ਏ
 ਗੰਗੂ ਹੀ ਗੰਗੂ ਨੇ
 ਹੋਰ ਇਥੇ ਕੀ ਏ ।

+++++

ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਸੁਲਾ ਦੀ ਸੋਜ

ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਸੁਲਾ ਦੀ ਸੋਜ ਓਏ ਮਿਤਰੋ
ਰਾਹ ਸੁਲਾ ਦੀ ਸੋਜ ।

ਜੇਝ ਚੜ੍ਹਨੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਜੋਹਲਾ ਦੇ,
ਤੇ ਕੈਦਾ ਮਿਲਣ ਦਹੇਜ ।

ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਸੁਲਾ ਦੀ ਸੋਜ ਓਏ ਮਿਤਰੋ,
ਰਾਹ ਸੁਲਾ ਦੀ ਸੋਜ ।

ਅਸੀਂ ਵਧਣਾ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਲ,
ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ।

ਸਿਰ ਭਾਵੇਂ ਲਹਿ ਜਾਏ ਆਪਣਾ ਤੇ ਭਾਵੇਂ,
ਪੈ ਜਾਏ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਕਟਣਾ ।

ਅਸੀਂ ਵਧਣਾ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵਲ,
ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ।

ਰਾਜ ਅਸੀਂ ਲੈਣਾ ਆਪਣਾ,
ਬੋਲ ਬਾਲੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਹੁਣ ਕਰਨੇ ।

ਇਹਦੇ ਬਿਠਾ ਸਰਠਾ ਨਹੀਂ
ਬੇਝੇ ਕੋਮ ਦੇ ਤਾਹੀਉਂ ਨੇਂ ਭਾਈਉਂ ਤਰਨੇ ।

ਰਾਜ ਅਸੀਂ ਲੈਣਾ ਆਣਾ
ਬੋਲ ਬਾਲੇ ਖਾਲਸੇ ਸਨ ਹੁਣ ਕਰਨੇ ॥

+++++

ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ

ਚਲੋ ਮਿੱਤਰੋ,

ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਚਲੀਏ

ਜੰਗਲ ਸਾਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ

ਚੋਪੜੀਆਂ

ਸਾਡੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤਰੇ ਖਾਣਗੇ

ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਨੇ

ਕੋਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੇ

ਸੇ' ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ

ਹੁਣ ਤਾਂ 'ਛਿਆਨਵੇ' ਕਰੋੜੀਂ ਵੀ

ਹੋਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਝੋਤੇ ਕਰਦੇ ਨੇ

ਅੱਜ ਕੋਈ 'ਫੁਲਾਂ ਸਿੰਘ' ਤਾਂ ਨਹੀਂ

ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਬਣਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਨੇ

ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਮਰਦੇ ਨੇ

ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ

ਕਲਮ ਤਾਂ ਚਲਦੀ ਹੈ

ਪਰ ਕਲਮ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ

ਤੇ ਚਾਹ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਸਾਝ

ਕਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਜਣ ਸਕਦੀ

ਗਲ ਤਾਂ ਸਿਰ ਉਠਾ ਕੇ ਚਲਣ ਦੀ ਹੈ
 ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਵਾਲੇ
 'ਸਿਰ-ਦਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
 ਸਿਰ ਦਾ ਮੁੱਲ
 ਜਿਹਨਾਂ ਤਾਰਿਆ ਨਾ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਦਾ
 ਅਜਿਹੇ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਮਿੱਤਰੇ
 ਕਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਹੈ
 ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਇੱਤਹਾਸ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨੇ
 ਆਓ ਮੁੜ 'ਤੇ' ਇੱਤਹਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰੀਏ
 ਚਲੋ ਮਿੱਤਰੇ
 ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਚਲੀਏ
 ਨਵੇਂ ਇੱਤਹਾਸ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਪਰੀਏ ।

+++++

ਬੜਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਹੈ

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਉਹ ਦਿਨ
 ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ
 ਭਾਰੀ ਜਿਹੇ ਬੂਟਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਚਲੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ
 ਕਰਦੀ ਹੈ ਯਾਦ'

ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ
 ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ
 ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਝ ਵੀ
 ਨਹੀਂ ਹੈ ਵਿਸਰਿਆ
 ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਰਾਂ
 ਫਿਰ ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਸਨ
 ਤੇ ਵਹਸਦਾ ਸੀ
 ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰੋਹ
 ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ, 'ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਪਸਤੌਲ ਉਹ'

ਜੀਭ ਮੇਰੀ ਤੋਂ
 ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ
 ਉਹ ਬੁਲਵਾ ਨਾ ਸਕੇ
 ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਚੋਗਿਰਦੇ ਨੂੰ
 ਉਹ ਤੁਝਵਾ ਨਾ ਸਕੇ
 ਫਿਰ ਵੱਡੀ ਕੁਰਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ
 'ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਓ
 ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਾਂਗੇ
 ਰਾਤ ਭਰ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾਓ'

ਕਮਰਾ ਬਦਲਣ ਲਈ
 ਜਦ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ
 ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੋਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ
 ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਡਗਮਗਾਇਆ
 ਬਾਪੂ ਜੀ ਬਾਹਰ ਖੜੇ
 ਸ਼ਾਇਦ ਕੁੱਝ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ
 ਜਾਂ ਉਹ ਖੂਨ ਕਿਸੇ ਦਾ
 ਪੀਣਾ ਲੋਚ ਰਹੇ ਸਨ

ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੰਫਲ ਪੈਂਦੇ ਵੇਖ
 ਜਦ ਸੂਰਜ ਵੀ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾ ਲਿਆ
 ਤਾਂ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਕਾਤਲ
 ਮੁੜ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ
 ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ,
 'ਅੱਜ ਲਈ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ
 ਹੁਣ ਤੂੰ ਜਾਹ
 ਬੜਾ ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਹੈ ਇਹ ਰਾਹ'
 ਉਹ ਅਣਜਾਣ ਕੀ ਜਾਣੇ
 ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਾਹ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹਾਂ
 ਜਿਸ ਤੇ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਅਟਾਰੀ ਤੱਕ
 ਸਭੇ ਲੰਘੇ ਨੇ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਸਤਰਾਓਂ
 ਆਪਣੇ ਲਹੂ 'ਚ ਰੰਗੇ ਨੇ'

ਇਕ ਪ੍ਰੀਤ ਕਥਾ ਦਾ ਅੰਤ

ਪਿਆਰ ਰੰਗ ਰੂਪ ਦੀ
ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਖਤਾ ਤੇ ਉੱਕਰੇ ਅਖਰਾਂ ਦੀ
ਸੱਜਣੀ ਲੋਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਤੇਰੀ ਠਾਦਾਨੀ ਤੇ ਯਾਰਾ
ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹੱਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਤੇਰੀ ਇਸ ਬੇਰੁੱਖੀ ਤੇ ਯਾਰ
ਮੈਂਚੋਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ੰਘ ਦਾ
ਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਂਗ ਜੋ ਜਲ ਕੇ
ਘਸਾਰਾ ਲੋਅ ਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ
ਤਲੀ ਤੇ ਸੀਸ ਧਰਦੀ ਹੈ

ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ
ਬਸ ਫਰਕ ਸੀ ਏਨਾ ਹੀ ਹਾਣਨੇ
ਪਿਆਰ ਦੇ ਅਰਬ ਤੂੰ
ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਨ 'ਚ ਘੜ ਬੈਠੀ
ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ
ਤੰਗ ਚੋਗਿਰਦੇ 'ਚ ਵੜ ਬੈਠੀ

ਜੁਲਫ ਤੇਰੀ ਦੇ ਪੋਚਾ ਬਿਨ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਹੈ
ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਤੇ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ
ਇਹ ਦੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਹੈ

ਤੇਰੇ ਹੋਠਾਂ ਦੀ ਲਾਲੀ ਹੀ
ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ
ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦੌੜਦੇ ਹੋਏ ਲਹੂ ਦਾ
ਇਕ ਸ਼ੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਹੈ

ਤੇਰੀ ਜੁਲਫਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਤੋਂ
ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਏ ਦੀ
ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਹੈ ਅੱਜ ਲੋੜ
ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਏ ਦੀ

ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇਰੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ
ਹੁਣ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ
ਕਥਾ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਲਹੂ ਦੀ
ਹਰ ਲਛਜ਼ ਨੇ ਕਹਿਣੀ

ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ
ਜਦ ਖਬਰ ਆਵੇਗੀ
ਤੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਡੀਓ ਤੋਂ ਨਾਂ ਮੇਰਾ
ਹੋਝੁ ਬਰਾ ਦੇਵੀ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਭੀਤਾਂ ਦਾ
ਇੰਝ ਤੂੰ ਮੁੱਲ ਚੁਕਾ ਦੇਵੀ

ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ

ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਡੇਰਾ ਬੱਸੀ' (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ) ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਹਰਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਮ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਕੌਮੀ ਹੱਕਾਂ ਲਈ 'ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ' ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਟਿਵੜਾਨੇ ਵਜੋਂ ਸਾਡੇ ਤੇ ਹੋਏ ਪੋਲੀਸ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਇੰਤਹਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸੁਲਘਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਅਗਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ 'ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਮੈਂ ਸਾਲ ਭਰ ਦੇ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਮਗਰੋਂ 'ਡੇਰਾ ਬੱਸੀ' ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੱਸ 'ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ' ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਉਧੇੜ ਬੁਣ ਚੋਂ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ।

ਐ ਧਰਤੀ ਤੈਨੂੰ ਪਰਣਾਮ
ਐ ਧਰਤੀ ਤੈਨੂੰ ਪਰਣਾਮ
ਨਿਤ ਨਿਤ ਜੰਮਾਂ
ਚਾਹੇ ਨਿਤ ਨਿਤ ਮਰਾਂ
ਹਰ ਜੀਵਨ ਮੇਰਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ

ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ
ਸਫ਼ੀਦੇ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਝੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਮੇਰੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਨੇ

ਐ ਘੰਗਰ ਤੇਰਾ
 ਨੀਵਾ ਨੀਵਾ ਪਾਣੀ ਏ
 ਵਿਹੋਦਿਆ ਵਹਿ ਪੈਦੀ
 ਯਾਦ ਪੁਰਾਣੀ ਏ
 ਸੁਣੀ ਵੀਰਾ ਬੱਸ ਵਾਲੇ
 ਰੋਕੀ ਜਰਾ ਬੱਸ
 ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਰਿਹਾ ਨਹੀਉ
 ਮੇਰੇ ਹੁਣ ਵਸ

ਉਹ ਵੇਖ ਵਿਖਦੇ ਪਏ
 ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨੇ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਡੀਕਦੇ ਪਏ
 ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਦਰ ਨੇ

ਐ ਵੇਖ ਆ ਗਿਆ
 ਉਹੀਓ ਪੁਰਾਣਾ ਖੂਹ ਏ
 ਲੰਘਦਿਆ ਜਿਥੋਂ ਸਦਾ
 ਪੈਦੀ ਦਿਲ ਧੂਹ ਏ

ਖੁੱਲੀ ਹੋਈ ਸਾਡੇ
 ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਏ
 ਚਾਹ ਦੇਣ ਚਾਹ ਵਾਲੀ
 ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਖੱਟੀ ਏ

ਯਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਢਾਣੀ ਜਦ
 ਰਲ ਟਿਥੇ ਬਹਿੰਦੀ ਏ
 ਇਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਤੱਕ
 ਗੱਲ ਤੁਰ ਪੈਦੀ ਏ

ਹਰੇ ਹਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ
 ਧਰਤੀ ਇਹ ਘਿਰੀ ਏ
 ਚੰਨ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਜਿਉਂ
 ਟੁੱਕੜੀ ਕੋਈ ਗਿਰੀ ਏ

ਸ਼ਹਿਰ ਏ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਏ
 ਬੜੀ ਨਿੱਘੀ ਥਾਂ ਏ
 ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਸਾਡਿਆਂ ਦੀ
 ਨਿੱਘੀ ਨਿੱਘੀ ਛਾਂ ਏ ।

+++++

ਗ਼ਜ਼ਲ

ਜੇ ਵਕਤ ਨਾਲ ਬਦਲ ਗਏ ਨੇ
ਉਹ ਮਿਟਣਗੇ ਮਿਟਦੇ ਰਹੇ ਨੇ

ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਵਕਤ ਸਾਹਵੇਂ ਖੜ੍ਹ ਸਕੇ
ਉਹ ਝੜੇ ਨੇਂ ਝੜਦੇ ਪਏ ਨੇਂ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਵਕਤ ਦਾ ਰੁਖ
ਕਈ ਆਏ ਤੇ ਮੁੜ ਗਏ ਨੇਂ

ਲੜਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਏ
ਫਨੀਅਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਫਟੇ ਨੇਂ ।

+++++

ਅੰਤਰ

(ਹਿੰਦੂ ਚਰਿਤੀਅਤ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ)

ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਹੋ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਏ
ਮਿਟਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ
ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਕੋਟਲਿਆ ਦਾ
ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਏ
ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ
ਕਿ ਝੁੱਕਦੇ ਆਏ ਹਾਂ
ਪਰ ਝੁੱਕ ਕੇ ਵੀ
ਜੇਤੂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ
ਤੁਸਾਂ ਪਤਿਆ, ਸੁਣਿਆ, ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਹੋਏ
ਕਿੰਝ ਲਗਾ ਕੇ ਗਲੇ
ਖੰਜਰ ਉਤਾਰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ

ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਜੋ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਕੀ ਫਲ ਹੈ?
ਇਹ ਮਰ ਕੇ ਜਿਉਣ ਦਾ ਹੀ
ਇਕ ਵਲ ਹੈ

ਸਿੰਘ ਹਣਜੀਤ ਹੋਵੇ
ਜਾਂ ਬੰਦਾ
ਸੀਸ ਅਸੀਂ ਆਦਤਨ ਹੀ
ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਛਾ ਜਿਸ ਦੀ
 ਹੇਠ ਬਹਿੰਦੇ ਹਾਂ
 ਹੱਥ ਓਸੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ
 ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਕੀ ਇਹ ਸਾਡੀ ਖੂਬੀ ਨਹੀਂ
 ਕਿ ਭੱਖਦੇ ਸੂਰਜ (ਸਿੱਖ ਰਾਜ)
 ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੇ ਸਵਾਹ ਕੀਤਾ
 ਖੁੰਦ ਤਾਂ ਸਾਂ ਹੀ
 ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ

ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਫਲ ਸੀ
 ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੀ
 ਰਾਜ ਦੀ ਫਲ ਹੈ
 ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਹੈ
 ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ
 ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਅੰਤਰ
 ਤੁਸੀਂ ਗੁਲਾਮ
 ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਵਤੰਤਰ

+++++

ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ

ਇਹ ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ ਦਾ ਦਿਨ
ਸਾਡੀ ਬਦਨਸੀਬੀ ਦਾ ਦਿਨ
ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਕਤਲ
ਤੇ ਕਤਲੇ-ਖੁੰਸ਼ਨਸੀਬੀ ਦਾ ਦਿਨ

ਇਕ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਬਾਦ
ਦੂਜੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ
ਸਾਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ
ਤੇ ਸਾਡੇ ਇਤਬਾਰਾਂ ਦਾ ਘਾਤ

ਮੁੜ ਉਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਉਹੀ ਡਾਗਾਂ
ਉਹੀ ਪੋਲੀਸ ਉਹੀ ਗੋਲੀਆਂ
ਇਕ ਵਾਧਾ ਲੀਡਰ ਵਿਕ ਗਏ
ਸਭੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਰੋਲੀਆਂ

ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੁਪਨੇ
ਸਭ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਹੋਏ
ਗਏ ਸਭ ਚਾਅ ਲਿਤਾਏ
ਅਸੀਂ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਮੋਏ

ਕਦੇ ਗ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ
 ਅਸਾਂ ਸੀਸ ਝੁਕਾਣਾ ਨਹੀਂ
 ਭਾਵੇਂ ਸੀਸ ਕਟਾ ਲਈਏ
 ਅਸਮਤ ਨੂੰ ਲੁਟਾਣਾ ਨਹੀਂ

ਹੱਕ ਸਾਡਾ ਜੋ ਬਣਦੈ
 ਅਸਾਂ ਲੈ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਏ
 ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਰਹੀਏ ਨਾ ਰਹੀਏ
 ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੌਮ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ।

+++++

ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਲਾਲ ਕਿਲਾ

ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
 ਪਰ ਅੱਜ ਇਸ ਨੇ ਸੀਸ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਇਆ
 ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੂੰ
 ਆਦਾਬ ਭੁੱਲ ਗਏ ਨੇਂ
 ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ
 ਬਘੋਲ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ

ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਲਾ ਕਿਲਾ
 ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈ
 ਇਹ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ
 ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਨੇਂ
 ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ
 ਪਾਲੀ ਭਰਦੇ ਨੇਂ

ਮੈਂ ਜਦ ਤਲਵਾਰ ਉਠਾਵਾਂਗਾ
 ਬਘੋਲ ਸਿੰਘ ਬਣਕੇ ਆਵਾਂਗਾ
 ਉਦੋਂ ਇਹ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਗੇ
 ਉਦੋਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਛਾਉਣਗੇ

+++++

ਕੇਮ ਦਿਉ ਵਾਰਸੋ

ਉਠੋ ਉਏ ਅੰਜ
 ਕੇਮ ਦਿਉ ਵਾਰਸੋ ਉਠੋ!
 ਆਉ ਅੰਜ ਬਦਲ ਦੇਈਏ
 ਕੇਮ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਨੂੰ
 ਉਠੋ ਅੰਜ ਪੁੰਝ ਸੁੰਟੀਏ
 ਇਸ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ।
 ਤਰੀਕੇ ਨਵੇਂ ਕੋਈ ਢੂੰਡੀਏ
 ਰਸਤੇ ਨਵੇਂ ਬਣਾਈਏ
 ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸੰਗਲ ਕੱਟ ਕੇ
 ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਝਾਜਰ ਪਾਈਏ ।
 ਖੁਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਜੇ ਹੱਕ ਹੈ
 ਉਸ ਵਲ ਕਦਮ ਵਧਾਈਏ
 ਨਵੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਖਿੰਚੀਏ ।
 ਨਕਸ਼ੇ ਨਵੇਂ ਬਣਾਈਏ
 ਹਰ ਕੇਮ ਹੈ ਅੰਜ ਜਾਗੀ
 ਨਹੀਂ ਘਰ ਤੋਂ ਰਹੀ ਵਾਝੀ
 ਭਗਤੋਂ ਸਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆ ਜਾਓ
 ਲੜਾਈ ਕੋਈ ਲੜੀਏ ਸਾਡੀ ।
 ਘਰਾਂ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ
 ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰਾਜ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ
 ਜੇ ਬੇ-ਘਰੇ ਨੇਂ ਹੁੰਦੇ
 ਅਣਿਆਈ ਮੌਤ ਮਰਦੇ ।

ਛੱਬੀ ਜਨਵਰੀ ਤੇ ਸਿੱਖ

ਛੱਬੀ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ
ਹਿੰਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮੌਰੇ ਹਮ-ਮਜ਼ਹਬੇ
ਮੇਰੀਆਂ ਫੁਲਾਂ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਗੋਰ ਕਰੋ
ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦੇ ਵਾਰੰਟਾਂ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰੋ ।

ਕੀ ਇਸ ਦਿਨ ਲਾਭ ਹੋਏ
ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦਾ
ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?
ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰੱਖਿਅਕ ਹਕੂਮਤ ਨੇ
ਚੋਵੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ
ਤੁਹਾਡਾ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ?
ਕੀ "ਸੰਵਿਧਾਨ ਉਲੰਘਣਾ"
ਦੋਸ਼ ਵਿਚ
ਤੁਸੀਂ ਘੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ?
ਜਾਂ ਕਈ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ
'ਸੰਵਿਧਾਨ ਰੱਖਿਅਕ'
ਰੱਬੇ ਨਹੀਂ ਮੋਏ?

ਸੁਣਿਐ ਤੁਸੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ
ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਤੇਈ ਸਾਲ
ਕਿਵੇਂ ਲੰਘੇ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤੇ?

ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ
ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ
ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਗੇ
ਤਾਂ ਆਣੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥੀਂ
ਲਾਬ ਲਾਉਗੇ ।.....

+++++

ਜੰਗ ਹਿੰਦ-ਪੰਜਾਬ

(ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਰਸੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਹਮ-ਮਜ਼ਬਾ' ਦੇ ਨਾਂ)

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਸਰਕਾਰ,

ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ੇਰਾ ।

ਆ ਵੇਖ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਹੈ,

ਪੰਜਾਬ ਅੰਜ ਤੇਰਾ ।

ਤੇਰੇ ਇਹ ਹਮ-ਮਜ਼ਬ,

ਤੇਰਾ ਬੜਾ ਗੁਣਗੁਣ ਕਰਦੇ ਨੇ' ।

ਇਹ ਤੇਰੇ ਸੱਚ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ,

ਪਰਣਾਮ ਕਰਦੇ ਨੇ' ।

ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਜੁਸ਼ੇ ਨੂੰ,

ਇਹ ਰੰਜ ਰੰਜ ਵਡਿਆਉਂਦੇ ਨੇ' ।

ਇਹ ਤੇਰੀ ਤੇਗ਼ ਦੀਆਂ ਧਮਕਾਂ ਦੇ,

ਉਂਚੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਨੇ' ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਤਿਆ,

ਇਹ ਫਖਰ ਨਾਲ ਦਸਦੇ ਨੇ' ।

ਜਮਰੋਦ ਛਤਿਹ ਕਿੰਜ ਕੀਤਾ,

ਇਹ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦਸਦੇ ਨੇ' ।

ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਦੀਆਂ,

ਅੰਜ ਵਾਰਾ ਪਛੁੰਦੇ ਨੇ' ।

ਪਰ ਤੇਰੇ ਕਾਤਿਲਾਂ ਅੱਗੇ,

ਇਹ ਝੁੱਕ ਝੁੱਕ ਸਿਜਦੇ ਕਰਦੇ ਨੇ' ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ 'ਕੋਰ' ਹੋਲੇ ਸਨ,
ਇਹ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਨੇ ।
ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਭੁੱਲੇ ਨੇ,
ਹਾਏ! ਕਿੰਨੇ ਢੋਲੇ ਨੇ ।

ਸਵਾ ਸੌ ਸਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
ਹੁਣੀ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
ਉਹ ਤਖ਼ਤੋ-ਤਾਜ ਭੁੱਲਿਆ ਹੈ ।
ਖਾਲਸਾਈ ਰਾਜ ਭੁੱਲਿਆ ਹੈ ।

ਸਵਾ ਲੱਖ ਫੌਜ ਭੁੱਲੀ ਹੈ ।
ਉਹ ਸਾਹੀ ਮੋਜ ਭੁੱਲੀ ਹੈ ।
ਉਹ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਭੁੱਲੇ ਨੇ ।
ਉਹ ਤੋਪਾ ਤੋੜੇ ਭੁੱਲੇ ਨੇ ।

ਕਿਲ੍ਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਭੁੱਲੇ ਨੇ,
ਪੱਥ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਭੁੱਲੇ ਨੇ,
ਉਹ ਸਿੱਕੇ ਮੋਹਰਾਂ ਭੁੱਲੇ ਨੇ ।
ਉਹ ਸਾਹੀ ਤੋਰਾਂ ਭੁੱਲੇ ਨੇ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੱਤ ਨਹੀਂ ਤੋਰਾ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਤੋਰਾ ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਤੋਰੀ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਅ ਨਹੀਂ ਤੋਰਾ ।

ਕੀ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ,
 ਕੀ ਦੁਖਭੇ ਜਰਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ।
 ਕੀ ਰਾਜ ਦੀ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਬਾਕੀ,
 ਜਾਂ ਇਹ ਹੁਣ ਲੜਨ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ।

ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਧੁਰੋਂ ਆਉਂਦੇ,
 ਕੋਈ ਨਵੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਨੇਂ ।
 ਤੱਕ ਸਕੇ 'ਸਰਕਾਰ' ਤਾਂ ਤੱਕ ਲੈ ਤੂੰ,
 ਅੱਜ ਰੁਲਦੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਨੇਂ ।

ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ,
 ਉਹ ਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ ।
 ਨਹੀਂ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ,
 ਖਾਲਸਾਈ ਆਨ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੀ ।

ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਹੱਥ ਪਾਵਾਂਗੇ,
 ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਡਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ।
 ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਹੱਥ ਪਾਵਾਂਗੇ,
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੰਡੇ ਬਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਸੋਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ,
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਖੂਨ ਪੀਤਾ ਸੀ ।
 ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਖੂਨ ਦੀ ਸੋਹ ਹੈ,
 ਤੇਰੇ ਜਨ੍ਹਨ ਦੀ ਸੋਹ ਹੈ ।

ਅਸੀਂ ਇਤਹਾਸ ਦੁਹਰਾਵਾਂਗੇ ।
 ਉਹ ਤਖ਼ਤੋਂ ਤਾਜ ਲੈਣ ਲਈ ।
 ਅਸੀਂ ਇਤਹਾਸ ਦੁਹਰਾਵਾਂਗੇ,
 ਮੁੜ ਉਹੀ ਰਾਜ ਲੈਣ ਲਈ ।

ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੜ ਹੋਸੀ,
 ਸਾਥੋਂ ਖੁੰਸੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਨੇਂ !
 ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜੰਗ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋਣੀ,
 ਜਦ ਤਕ ਜਿੰਤਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹਾਰੀਆਂ ਨੇਂ ।

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਸਰਕਾਰ,
 ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ੇਰਾ ।
 ਆ ਵੇਖ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਹੈ,
 ਪੰਜਾਬ ਅੱਜ ਤੇਰਾ ।

+++++

ਹਕੀਕਤ

ਸਾਡੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਮਿੱਤਰੇ
ਇਕ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ
ਇਹਦੀ ਰੰਗਤ ਹੈ ਲਹੂ ਵਰਗੀ
ਸੰਗੀਨਾ ਦੀ ਇਹ ਹਾਣੀ ਹੈ

ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਸੋਇਆਂ ਦੀ ਹੈ ਦਾਸਤਾਂ
ਮੋਨੂਆਂ ਦੀ ਵਾਢੀ ਹੈ
ਤਲੀ ਤੇ ਸੀਸ ਰੱਖਣ ਦੀ
ਹਕੀਕਤ ਵੀ ਅਸਾਡੀ ਹੈ ।

ਰੰਬੀਆਂ ਨਾਲ ਲਹੀਆਂ ਪੋਪਰੀਆਂ
ਬੰਦ ਬੰਦ ਵੀ ਕਟਾਵਾਏ ਗਏ
ਉਬਾਲੇ ਦੇਗਾਂ ਵਿਚ ਖਾਧੇ
ਤੋਪਾਂ ਮੁਹਰੇ ਉਡਾਏ ਗਏ

ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਸੁਤੀ ਕਈ ਵੇਰਾਂ
ਸਿਰ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਲਾਹੇ ਵੀ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੀਰਾਂ 'ਚ ਚੁਟਿਆ ਸੀ
ਉਹੋ ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਾਏ ਵੀ ।

ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਸਾਲ ਆਉਂਦੇ ਸਨ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅਸਾਂ ਮੋੜੇ
ਅਸਾਂ ਕਈ ਮਾਣ ਮਤਿਆਂ ਦੇ
ਘਰੀ ਜਾ ਜਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਤੋੜੇ ।

ਜਿਹੜੀ ਦਿੱਲੀ ਹੋਕਾਰੀ ਸੀ
ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਧੌਰ ਉਸ ਚੁੰਮੇ
ਜਮਰੋਧ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਲਦਾਖ
ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਅਸਾਂ ਘੁੰਮੇ

ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ
ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕੇ
ਬੁਰੇ ਦਿਨ ਵੀ ਇਸੇ ਕਾਰਨ
ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਅਸਾਂ ਤੱਕੇ ।

ਲੜੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ
ਉਹੀਓਂ ਧਰੋਹ ਕਮਾਂਦੇ ਰਹੇ
ਬਿਠਾਇਆ ਛਾਵੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਉਹੀਓਂ ਆਰੀ ਚਲਾਂਦੇ ਰਹੇ ।

ਪਿਆਇਆ ਦੁੱਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਡੰਗ ਖਾਧਾ
ਜੋ ਫਿਤਰਤਨ ਹੀ ਧਰੋਹੀ ਸਨ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਪਾਲਣਾ ਵਾਅਦਾ ।

ਸਮਝਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇਕੋ ਹੈ
ਇਹੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤੀ ਨੇ
ਮਾਲਕ ਨੇ ਹਤੰਪੁ ਬਿਰਤੀ ਦੇ
ਪੁੰਜ ਕੇ ਮਿੱਤਰ ਘਾਤੀ ਨੇ

ਫੈਸਲਾ ਹੁਣ ਇਹੀਓ ਕਰਨੈ
 ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ?
 "ਅਸਾਡਾ ਹੱਥ ਹੋਵੇ ਤੇਗ ਤੇ
 ਸਿਰ ਤੇ ਕਫਨ ਧਰੀਏ"
 ਅਸਾਡਾ ਹੱਕ ਆਪਣੇ ਆਪ
 ਸਾਡੇ ਗਲ ਆ ਲੱਗੇਗਾ
 ਜਾ ਫਿਰ ਸੱਤਲੁਜ ਦੇ ਵਿਚ
 ਪਾਣੀ ਦੀ ਧਾਵੇਂ ਖੁਨ ਵਗੇਗਾ ।

+++++

1849 ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਸੂਰਜ (ਸਿੱਖ ਰਾਜ) ਦੇ ਨਾਂ

ਐ ਦੁਨੀਆਂ ਤਰ ਦੇ ਰੋਸ਼ਨ ਦਿਮਾਗ਼ੋ
ਕੀ ਕਦੇ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦੈ
ਕਿ ਸੂਰਜ ਹੀ ਮਰ ਜਾਵੇ?
ਤੇ ਅਨੰਤ ਸਮਿਆਂ ਲਈ
ਕੁਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ
ਹਨੇਰਾ ਪਸਰ ਜਾਵੇ

ਕੀ ਸਿਆਹ ਬੰਦਲ
ਦੀਵਾਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਨੇ?
ਕਿਰਨਾਂ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਸਾਹਵੇਂ
ਕਦ ਤੱਕ ਤਣ ਸਕਦੇ ਨੇ?

ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਸੂਰਜ ਖੜਨਾ ਹੈ
ਕਿਨਾ ਕੁ ਚਿਰ
ਬੰਦਲਾਂ ਨੇ ਰਾਹ 'ਚ ਖੜਨਾ ਹੈ ।

1849 ਵਿਚ ਜੋ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਿਆ ਸੀ
ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ
ਕਿ ਉਹ ਸੂਰਜ ਵੀ ਫਿਰ ਮੁੜ ਚੜ੍ਹੇਗਾ
ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਕਾਫਲਾ
ਹੈ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ
ਨੌਰਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਹੁਣ ਉਹ ਲਭੇਗਾ ।

ਮੈਂ ਲੜਨ ਦੀ ਜਾਚ
ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਚੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ ।
ਕਲਮ, ਬੋਲ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ
ਲੜਾਈ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ
ਧਾਰ ਕਲਮ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰ ਤੱਕ
ਅਤਿਅੰਤ ਤਿੱਖੀ ਹੈ ।